

Aktivistisk sikkerhedspolitik – dengang og nu

Af Rasmus S. Larsen

SOM BEKENDT HAR sikkerhedspolitikken altid været en vigtig mærkesag for Det Radikale Venstre, men efter 1991 udviklede partiets holdninger på dette område sig i en retning, der adskiller sig fundamentalt fra hele det øvrige 20. århundredes radikale sikkerhedspolitik. Pga. opbakningen til krigen i Kosovo og Afghanistan? Nej. Krigsførelse af den art var tidligere utænkelig pga. det internationale samfunds opdeling mellem to atombevæbnede magtblokke (bipolariteten), så spørgsmålet om opbakning til en Kosovokrig ville i 1980erne have været så hypotetisk, at det var absurd. Men har partiet så på et mere overordnet plan skiftet fra en pacifistisk til en anti-militaristisk (eller ligefrem militaristisk!) grundholdning? Heller ikke. Der har hele tiden været både pacifister og anti-militarister i partiet. Og det radikale ideal om, at Danmark skal føre en aktivistisk sikkerhedspolitik, der fremmer fred, stabilitet og menneskerettigheder på både europæisk og globalt plan, står fortsat uberørt. Men *noget* har alligevel ændret sig.

For dels har Det Radikale Venstre i 1990erne genvundet de sikkerhedspolitiske indflydelsesmuligheder, som forsvandt efter 1945, dels har partiet af samme årsag fuldstændigt udskiftet sit gamle syn på internationalt samarbejde, Danmarks forhold til stormagterne og den nationale suverænitet.

Det er blevet hævdet, at Det Radikale Venstre foretog et kursskifte i

1950erne og 1960erne, hvor det lod sin pragmatiske søgen efter indflydelse gå forud for de tidligere neutralistiske idealer, og derfor accepterede Danmarks NATO-medlemskab. Dette sikrede partiets fingeraftryk på forsvarsforligene i 1960 og 1971. Men set i fugleperspektiv er det så som så med kursskiftet. Kun et mindretal i partiet accepterede for alvor de strategier om inddæmning og afskrækkelse, som NATO byggede på. Gennem hele perioden fra 1945 til først i 1990erne bevarede partiets flertal – også i folketingsgruppen – et sæt af grundholdninger, der havde rod i mellemkrigstiden.

En vigtig nøgle til forståelsen af disse grundholdninger skal findes hos P. Munch. Ole Karup Pedersen har givet en glimrende fremstilling af dennes gennemarbejdede verdensbillede, og de konsekvenser det fik for Munchs og hele partiets praktiske udenrigs- og sikkerhedspolitik. Dette „internationale system Munch“ bestod af følgende grundantagelser og følgeslutninger:

- *Modsætningsforholdet* mellem små og store stater og deres respektive interesser.
- At det var muligt på sigt at *ændre rammerne* for især stormagternes adfærd ved at skubbe på enhver udvikling, der potentielt kunne skabe normer for deres opførsel. I denne proces havde småstater en nøglerolle, uhammet som de var af stormagternes evindelige egeninteresser og imperialistiske ambitioner. Over for dette skulle småstaterne føre en aktiv udenrigspolitik og forsøge at være deres større naboers samvittighed.
- Som en direkte følge af de to første

punkter var det af største betydning for småstater at bevare en *fuld suverænitet*. En småstat kunne ifølge Munch bedst fremme sine interesser (først og fremmest freden) i et uformelt netværk af stadigt skiftende samarbejder med andre stater. Helst små. Disse netværk måtte dog aldrig blive fasttømret i egentlige alliancer. For i sådanne fastlåste positioner ville de kunne udnyttes af stormagterne, som på egne præmisser ville lade dem glide ind i det almindelige magtspil.

Disse principper satte et tydeligt præg på Det Radikale Venstres idealer om den suveræne nationalstat, nordisk samarbejde og visionen om et moralsk højerestående og upartisk Danmark, der mægler mellem stormagterne, men holder sig langt væk fra enhver form for forpligtende (og dermed farligt) samarbejde med disse.

Sådanne idealer var som skræddersyede til 1920ernes og 1930ernes turbulente tid, hvor neutraliteten så ud til at kunne sikre Danmark fra et evt. kommende stormagtsopgør, ganske som den havde gjort det under 1. verdenskrig. Som bekendt gik det anderledes i den 2., og efter krigens afslutning var det politisk umuligt at basere sikkerhedspolitikken på de Munch'ske grundholdninger. Modsætningsforholdet mellem Sovjetunionen og den vestlige verden udviklede sig hastigt, og Danmark tiltrådte Atlantpagten under ledelse af Socialdemokratiet, som udskiftede sine egne idealer om neutralitet med opbakning til den vestlige alliance. Fra at have været primus motor i udformningen af dansk sikkerhedspolitik blev Det Radikale Venstre herved kørt ud på

et sidespor, hvor det var umuligt at påvirke andet end politikens praktiske detaljer: Størrelsen af forsvarsbudgetterne, tjenestetidens varighed osv. Men en noget passiv udgave af den neutralistiske grundholdning, mistilliden til stormagterne og til formaliserede samarbejder med disse forblev intakt. Samtidig betød den manglende indflydelse også, at der ikke var nogen grund til at afklare, hvordan grundholdningerne egentlig skulle udmønte sig i praksis, hvis der skulle opstå en mulighed for at påvirke den sikkerhedspolitiske udvikling. Dertil var spørgsmålet simpelthen for hypotetisk. I ly af afkoblingen kunne forskellige grupperinger inden for Det Radikale Venstre derfor udvikle adskillige indbyrdes modstridende visioner og sikkerhedspolitiske handlingsplaner – men uden praktiske konsekvenser af nogen art. Dette betød samtidig en afkobling mellem folketingsgruppen og visse dele af det radikale bagland, hvis aktivt neutralistiske holdninger i 1980'erne lejlighedsvist blev rost af MF'ere som Arne Stinus men forbigået i tavshed af gruppens flertal, ikke mindst Niels Helveg.

1970'ernes afspænding var blevet afløst af den 2. kolde krig i 1979, hvor Sovjetunionen invaderede Afghanistan, og NATO vedtog dobbeltbeslutningen om opstilling af 572 missiler i Vesteuropa. Dette gjorde sikkerhedspolitikken til en vigtig del af den offentlige debat i begyndelsen af 1980'erne. P. Munchs idealer prægede på dette tidspunkt stadig hovedstrømningerne i partiets sikkerhedspolitiske retorik, selvom dets reelle politik på området tit fremstod mere uklar. Både i folketinget og baglandet byggede partiets foreslåede alternativer til udviklingen næsten altid på ensidige danske/nordiske initiativer i forhold til NATO. Danmark burde endvidere ikke deltage i andre internationale samarbejder end FN, hvis disse indebar forpligtelser på sikkerhedsområdet. Og i det radikale bagland foretrak mange, at et uafhængigt, neutralt og nedrustet Danmark skulle fungere som fyrtårn for resten af verden. Denne opfattelse blev yderligere forstærket af de „socialradikale“ strømninger i store dele af 1970'ernes og 1980'ernes Radikale Venstre. De omfattede en række ideer om decentralisering, små enheder og selvforsyning, som Det Radikale Venstre til dels havde lånt fra venstrefløjen men uden noget tilhørende marxistisk begrebsapparat. Klassikeren „Op-rør fra Midten“ havde i 1978 sammen-

fattet disse værdier og kombineret dem med en fremtidsvision, hvor det danske forsvar var indrettet defensivt og en evt. invasion primært ville blive imødegået med civil ulydighed. Sikkerhedspolitisk skulle Danmark i bedste Munch'ske stil samarbejde med en lang række småstater om at „presse“ supermagterne til fordragelighed og nedrustning.

Efter 1982 og det socialdemokratiske kursskifte i missilspørgsmålet fik Det Radikale Venstre en tilsyneladende indflydelse på den førte politik via det alternative flertal. Uden partiets vilje til både at vedtage dagsordener, der afveg fra firkløverregeringens ønsker og så ligevel holde hånden over regeringen, når denne således kom i mindretal, ville fodnotepolitikken aldrig være opstået.

I nutidens debat om emnet finder man på den ene side støtter af firkløverregeringen, der anklager Det Radikale Venstre for at have spillet hasard med landets sikkerhed, uden at partiet var villigt til at tage konsekvensen og vælte regeringen. På den anden side finder man radikale forsvarere af fodnotepolitikken, der mener, at regeringen burde være gået af allerede ved den første dagsorden. Ingen af disse argumenter tager dog hensyn til to vigtige omstændigheder: For det første, at dagsordenerne primært var symbolpolitiske. De fleste var udformet på en måde, der ikke tvang regeringen til at foretage nogen dramatiske ændringer i den danske sikkerhedspolitik, selvom Danmarks økonomiske bidrag til dobbeltbeslutningen dog blev indstillet. Og når det kom til stykket, fulgte den radikale folketingsgruppe en meget defensiv sikkerhedspolitisk kurs, der i virkeligheden stod i kontrast til de tanker om defensivt forsvar og udmeldelse af NATO, der prægede et flertal i baglandet og sågar også partiets eget Sikkerhedspolitiske Udvalg. For det andet – og som en delvis årsag til det første – ønskede Det Radikale Venstres ledelse ikke at få en socialdemokratisk regering. Trods adskillige radikales vidtløftige retorik om atomkrigens rædsler og sikkerhedspolitikens angiveligt absolutte førsteprioritet, prioriterede Niels Helveg og hermed også den radikale folketingsgruppe præcist som Schlüter: *Økonomiens* genopretning er det, der tæller.

Dette skabte et modsætningsforhold til de mere idealistiske (og græsrodsorienterede) dele af partiet. På landsmødet i 1983 fik den lille fraktion „De grønne radikale“ således flertal for en resolution, der gav sikkerhedspolitikken før-

steprioritet, „også selv om denne holdning vil få indenrigspolitiske konsekvenser“, hvilket betød, at Det Radikale Venstre skulle vælte firkløverregeringen, næste gang den kom i mindretal på et sikkerhedspolitisk spørgsmål. Selv Arne Stinus og Jens Bilgrav-Nielsen, som flere gange havde udtrykt sympati for de alternative sikkerhedspolitikker, var modstandere af en så kategorisk formulering – og i praksis fik den da heller ingen betydning. Ganske vist giver de radikale partivedtægter vedtagne resolutioner en ret intetsigende status som partiets officielle politik, men den reelle politik føres af folketingsgruppen, som langt fra altid er enig med resolutionerne.

En konsekvens af Det Radikale Venstres manglende indflydelse på sikkerhedspolitikken var, at partiet ikke fik et sikkerhedspolitisk arbejdsprogram, før dets Sikkerhedspolitiske Udvalg under ledelse af Jens Kimby begyndte at udarbejde et i perioden 1979-84. Udvalgets meninger om indholdet var delte, men i 1984 endte det med at fremlægge et program, der anbefalede en trinvis udmeldelse af NATO og tilbagevenden til neutraliteten. Forsvaret skulle desuden omlægges til et defensivt folkeforsvar, der ville omfatte størstedelen af befolkningen og fungere som en mellemting mellem en guerillahær og modstandsbevægelse. Arbejdsprogrammet blev vedtaget af et flertal på samme års landsmøde, men fik aldrig nogen betydning for Det Radikale Venstres praktiske politik. Det radikale dilemma var, at partiet enten skulle acceptere en faretruende international udvikling, det i praksis ingen indflydelse havde på eller anbefale en hypotetisk udtræden af NATO, som endda ikke nødvendigvis ville kunne gavne afspændingen. Derfor fastholdt folketingsgruppen ofte, at Danmark skulle forblive i NATO, selvom dele af den samtidig udtrykte sympati for de mange (uforpligtende) tanker om at kritisere Reagan-administrationens hårde kurs, etablere atomvåbenfri zoner og forsøge at gøre det danske forsvar mere defensivt. Men selvom gruppen helhjertet støttede blokeringen af det danske bidrag til dobbeltbeslutningen, gjorde den intet for aktivt at ændre Danmarks placering i NATO.

Da partiet gik med i VKR-regeringen i 1988, krævede det da heller ingen sikkerhedspolitiske indrømmelser af betydning – kun en neddæmpning af den tidligere alvorstunge retorik. Hvilket heller ikke var så svært på dette tids-

Niels Helveg Petersen taler på Det Radikale Venstres landsmøde i 1983, hvor drøftelserne om sikkerhedspolitikken spillede en væsentlig rolle.

punkt, da sen80ernes glasnost og afspænding havde ført til et tøbrud mellem Øst og Vest, og behovet for alternativ sikkerhedspolitik ikke længere føltes påtrængende.

Reelt var det alternative flertals indflydelse ikke meget værd. Mange radikale var stærkt engagerede i fredsbevægelserne, og ønskede at præge den sikkerhedspolitiske udvikling med initiativer *nedefra*. Dette var imidlertid dilemmaet for enhver politisk aktør, der ikke lige sad i Washington eller Moskva: En ændring af den fastlåste verdensorden kunne – trods håbet om det modsatte – kun ske som følge af ændringer i toppen af supermagternes politiske systemer.

Det umulige ved at trænge igennem med nogen af de alternative ideer gav sig talrige resultatløse udslag i baglandet. Nogle radikale håbede på at kunne fremme afspændingen vha. venskabelige forbindelser med diverse indflydelsesløse og statsdirigerede bondepartier i Østeuropa. Andre partimedlemmer drømte om en fremtidig udvikling, hvor både socialdemokraterne og firkloverpartierne fik øjnene op for nødvendigheden af et helt eller delvist brud med NATO og en alternativ dansk sikkerhedspolitik. Dette var dog netop kun ønskedrømme. Sikkerhedspolitikken var i disse år præget af uforenelige modsætninger mellem de forskellige partiers grundholdninger, og set fra et konservativt synspunkt var bekym-

ringen over oprustningen, risikoen for en atomkrig m.v. fuldstændig ude af proportioner.

Først i 1990erne, da bipolariteten og det potentielle modsætningsforhold mellem Sovjetunionen og Vesten forsvandt, og Det Radikale Venstre fik en reel mulighed for at blive genintegreret i udformningen af den danske sikkerhedspolitik, gjorde omstændighederne ved den nye verdensorden det nødvendigt for partiet at ofre en række af sine hidtidige principper til fordel for andre.

Det gjaldt først og fremmest det tidligere syn på stormagter. I 1990erne blev der gradvist udviklet en såkaldt Ny Europæisk Sikkerheds Arkitektur, hvor viften af brugbare sikkerhedspolitiske redskaber blev udvidet stærkt. Med den radikale deltagelse i Nyrup-regeringerne blev Det Radikale Venstre – især repræsenteret af udenrigsminister Niels Helveg og Jørgen Estrup – selv del af denne proces. Arkitekturens mange organisationer – FN, NATO, EF/EU, WEU, CSCE/OSCE – blev efterhånden tilpasset hinanden, og NATO's tidligere næsten rent militære rolle blev nu udbygget med diplomati, krisestyring m.v. Det Radikale Venstres gamle vision om på sigt at opløse alle militærblokke gled efterhånden ud af diverse arbejdsprogrammer til fordel for en meget pragmatisk tilgang til det ændrede internationale samfund og dets realpolitiske bud på sikkerhedspolitik. Samme skæbne overgik ideen om atomvåbenfri

zoner, der ganske vist stadig havde stor opbakning i partiets bagland, men ikke længere kunne tjene andet end symboliske formål.

Den samtidige intensivering af EF- og siden EU-samarbejdet gjorde, at Det Radikale Venstre, som tidligere havde været et helstøbt unionsmodstanderparti, gradvist begyndte at acceptere tanken om overstatslige beslutningsprocesser. I 1986 havde partiet – trods uenighed – foretrukket at forkaste EF-pakken frem for at acceptere dens ikke specielt yderliggående formuleringer om udvikling af fælles udenrigs- og sikkerhedspolitikker. Men efter Østblokkens sammenbrud og etableringen af EU blev samarbejdet af de fleste radikale ikke længere anset for at være en cementering af Europas deling men tværtimod endnu et potentielt redskab i sikringen af den mere bløde sikkerhedspolitik – f.eks. ved stabilisering af Østeuropa gennem samhandel og EU-medlemskaber. Samtidig betød opbakningen til EU dog også en endelig accept af europæiske samfundssystemer, baseret på frihandel og overstatslige fællesregler frem for decentraliserede nationalstater med hver sin selvforsyningsøkonomi. Og herved mistede den tidligere nævnte socialradikalisme sin betydning for radikal sikkerhedspolitik. Til gengæld opstod der i høj grad overensstemmelse mellem folketingsgruppen og det radikale bagland.

Sammen med EU-projektet satte borgerkrigen i eks-Jugoslavien et kraftigt præg på Det Radikale Venstres nye sikkerhedspolitik. Efter en række diplomatiske fiaskoer i første halvdel af 1990erne lykkedes det fra 1994 den nydannede „kontaktgruppe“, bestående af USA og de europæiske stormagter, der var i stand til at yde militær assistance, at få skabt en række fremskridt i fredsprocessen. Dette betød naturligvis, at Det Radikale Venstre fik en række positive erfaringer med brugen af militær magt. Eller rettere sagt: truslen om samme. Men det var langt fra det vigtigste. Den mest afgørende følgevirkning, de jugoslaviske erfaringer fik for partiet, var, at den tidligere modvilje mod formaliseret samarbejde med stormagter blev opgivet, også på det forsvarspolitiske plan. Dog overlevede en lille rest af modviljen frem til slutningen af 1990erne i form af modstanden mod WEU – men *kun* WEU.

Tendenserne fortsatte i forbindelse med Kosovokrigen 1999, hvor USA/NATO gennemførte luftbombar-

dementer af Serbien for at tvinge Milosevic til at acceptere Rambouillet-planen om bl.a. udenlandsk kontrol med Kosovo. Som altid var det radikale bagland delt i spørgsmålet om, hvorvidt krigen var en god ide, men hvor nogle kritikere argumenterede ud fra et pacifistisk synspunkt om, at krig aldrig måtte bruges som redskab, fandt andre omvendt, at NATO burde være langt mere konsekvent og parat til at følge op med indsættelse af landtropper. Og vigtigere: Der var kun få røster i partiet, der direkte anbefalede, at Danmark burde have holdt sig udenfor såvel krigen som hele rækken af forpligtende

internationale samarbejder om sikkerhedspolitik. Ved indgangen til det ny hundrede havde både aktivismen og menneskerettighedsspørgsmålet stadig en høj prioritet, men efter godt 85 års de facto-neutralisme og visioner om Danmark som et autonomt forbillede for verden endte Det Radikale Venstre i 1990'erne med at opgive P. Munchs syn på Danmarks rolle i international politik. Endemålene forblev de samme; midlerne ændrede sig betydeligt.

Omtalt og anvendt litteratur:

Larsen, Rasmus S.: *Det Radikale Venstres opfattelse af militær- og sikker-*

hedspolitik 1979-99 – fra terapeutisk til pragmatisk aktivisme. Upubliceret historiespeciale. Syddansk Universitet, Odense 2003. Er i øjeblikket ved at blive udbygget til en bog.

Meyer, Niels I, K. Helveg Petersen & Villy Sørensen: *Oprør fra midten*. 2. udgave. Kbh.: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S 1978.

Pedersen, Ole Karup: *Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik*. Kbh.: G. E. C. Gads Forlag 1970.

Bog om Italiens radikale

Af Tomas Bech Madsen

DET ER IKKE KUN I DANMARK, at vi er så heldige at have et markant og modigt radikalt parti. Der findes også radikal-demokratiske bevægelser og partier i en række andre lande. Ofte vil disse partiers selvforståelse være, at netop deres bud på løsningen af det moderne samfunds problemer er mere radikalt – i betydningen 'grundlæggende' eller 'gennemgribende' og ikke forstået som 'yderliggående' eller 'ekstremistisk' – end andre, mere pragmatiske eller måske endda populistiske partier. De demokratiske radikale partier er gerne kendt som særdeles skarpe kritikere af magtmissbrug, vilkårlighed og forskelsbehandling og som stærke tilhængere af borgerrettigheder, retfærdighed osv.

Ovenstående karakteristik passer fint på det såkaldte 'Transnational Radical Party' (TRP) og på de dertil knyttede partier og bevægelser i Italien, og det er netop disse partier, som den unge italiener Daniele Capezzone tidligere i år udsendte bogen 'A Radical Shock for the

21st Century' om. TRP er en international bevægelse, som er NGO-tilknyttet FN og som er forbundet med en række nationale radikale partier. Bevægelsen er stærkt præget af de italienske radikale, ledet af folk som Marco Panella og den tidligere EU-kommissær Emma Bonino. De italienske radikale har ønsket om at komme med i det europæiske liberale partisamarbejde ELDR (hvor jo bl.a. Det radikale Venstre er med), og det gør det jo interessant at undersøge, hvad det er for nogle holdninger partiet står for.

Og det må konstateres, at det er et ret markant, for ikke at sige særpræget bekendtskab. For ganske vist har såvel TRP som de italienske radikale en række synspunkter, som ikke ligger langt fra vore, men de metoder, man har brugt for at bryde igennem medieturen i Italien (hvor det lille parti har følt sig bevidst overset af de herskende magter) er meget anderledes. Således har de ofte gennemført utraditionelle happenings og (ikke-voldelige) aktioner, og allermost bemærkelsesværdigt har partiets ledere ved flere lejligheder gået

i sultestrejke (!) for diverse agtværdige sager, hvad enten det har drejet sig om bekæmpelse af mafiakriminalitet, hungersnød, ytringsfrihed, et bedre retssystem og retten til at få forslag sendt til folkeafstemning.

De radikale er gået foran i kampen mod den katolske kirkes forbud mod skilsmisse og abort, og på en række af disse i Italien kontroversielle spørgsmål, er det lykkedes at få gennemført den radikale politik gennem folkeafstemninger. De radikale har også gang på gang modigt understøttet demokrati-bevægelser i Østblokken – både før og efter Murens fald. Alt dette beskriver Capezzone – der selv er aktiv radikal – meget grundigt og med slet skjult stolthed.

Opgøret med diktatorer og undertrykkere har også ført til at TRP og de italienske radikale har vendt sig stærkt imod pacifisme og i stedet gør de meget ud af begrebet 'non-violence' som et ideal, det er værd at kæmpe (også militært) for. Non-violence er således både middel og mål.

De fleste læsere af denne anmeldelse

har nok indtil nu kunnet finde mange punkter, hvor der ikke er langt mellem vore danske, radikale synspunkter og så de holdninger, som Capezzone omtaler. Men der er imidlertid også forskelle, og mange af disse skyldes utvivlsomt den meget anderledes (og værre) politiske virkelighed i Italien.

Frem til midten af 1990'erne var Italien præget af stor politisk ustabilitet (mange regeringskriser o.l.) inden for en utiltalende, byzantinsk, halvmafios partistruktur, hvor modpolerne var de kristelige demokrater og kommunisterne. For at gøre op med dette (og for at vokse ud af ukendtheden) har de italienske radikale kæmpet hårdt for et flertalsvalgssystem, som vi kender det fra f.eks. Storbritannien. Målet har været at løsgøre kandidaterne fra snævre partiinteresser for i stedet at tjene borgerne. Men det er jo ikke ligefrem Det radikale Venstres bud på, hvad resultatet af et flertalsystem i virkeligheden ville føre til.

Endnu mere uenige vil mange danske radikale nok være med TRP og de italienske radikale, når det gælder deres syn på FN, USA og Mellemøsten. Capezzone videregiver således med stærk anbefaling partiets mål om en 'World Democracy Organisation', der reelt vil udkonkurrere FN – og endnu mere bemærkelsesværdigt er forslaget om oprettelsen af 'The United States of Europe and America'. Intet mindre kan gøre det. Og for TRP skal denne samling af Vesten ske for at gøre Europa mere amerikansk i neokonservativ og neoradikal forstand, dvs. med vægt på en stærkt moral-/værdibaseret aktivistisk og unilateral udenrigs- og sikkerhedspolitik.

Man mærker klart den italiensk-radikale begejstring for det USA, der militært gør op med diktatorer, hvor Europa viser eftergivenhed. (Det hører dog med til det fuldstændige billede, at TRP kritiserer USA for brugen af dødsstraf).

En af de radikale frontfigurer, den tidligere nævnte Marco Pannella, har i de seneste år kraftigt advokeret for at Israel som Mellemøstens eneste parlamentariske demokrati straks bør optages i EU! Rigtigt er det, at Israel på mange måder bygger på europæiske, demokratiske grundpiller. Men problemet er jo, at Israel holder et folk besat og gennem ulovlige bosættelser på fremmed jord og almindelig diskrimination fuldstændig diskvalificerer sig fra at være et rigtigt demokrati.

Freedom of treatment and scientific research: Marco Pannella with Luca Coscioni, with the placard "No Talebans, no Vatican". Electoral manifesto of 1976: "Your sexual life is yours alone; free it!"

Drugs: the arrest of Pannella in 1975 and, twenty years later, civil disobedience in the Rome market of Porta Portese. Prohibitionism only helps the Mafia: antiprohibitionist manifesto of 1990 and press conference "in costume" of the European parliamentary deputies Dupuis and Dell'Alba. 1995: civil disobedience in the Rome market of Porta Portese.

Bogside med illustrationer, der viser nogle af de italienske radikales aktioner, f.eks. for abort, fri hash og mod kirkens indflydelse.

TRP og de italienske radikale har altså skyklapperne på i en række ubehagelige sager. Der er tendens til lidt for meget 'enten er du med os eller også er du mod os' i deres politik. Det rækker dog ikke ved at de – og det husker vi også fra den radikale Emma Boninos tid som EU-kommissær – har en række sympatiske synspunkter og ikke mindst

modet til at gå planken ud for disse synspunkter.

Daniele Capezzone: „A Radical Shock for the 21st Century. A United States of Europe and America for a World Democracy Organisation, to eliminate worldwide obstacles to the individual's right to freedom and democracy“ (2003).

Den franske radikalisme, og den danske

P. Munchs parisiske inspirationer

Radikalisme som politisk bevægelse fik en helt speciel betydning i Frankrig fra 1870 og frem. Omkring slutningen af 1800-tallet var radikalismen og radikale politikere blevet en væsentlig kraft i det politiske liv i Frankrig.

P. Munch, senere en af de ledende ideologer for dansk radikalisme, opholdt sig i 1900-1901 i Paris og modtog mange indtryk fra fransk politisk liv. Hvordan prægede det dannelsen af hans politiske standpunkter?

1. De franske radikale og deres standpunkter.

DEN FRANSKE RADIKALISME var opstået omkring 1870, med Gambettas reformprogram fra 1869-valget (Bellevilleprogrammet). Den havde imidlertid undergået adskillige forandringer i tiden indtil 1900, hvor Munch mødte den.

Med en måske lidt intetsigende beskrivelse kunne de radikale siges at være den gruppe af borgerlige, som befandt sig længst til venstre på den politiske højre-venstre-akse, uden at være socialister. Bellevilleprogrammet havde indeholdt såvel liberale krav (udbredelse af valgretten, kontrol med de offentlige institutioner og udgifter etc) som sociale krav, men de liberale krav havde oprindeligt haft hovedvægten.

Ved siden af spørgsmål om liberale og sociale reformer voksede med tiden også en ny konflikt frem, nemlig en national og værdimæssig konflikt. Og det var her, de franske radikale netop var – radikale. For 1880'ernes og 1890'ernes radikale var kampen mod militarisme, nationalisme og kirke væsentlig. Derimod var kravene om sociale reformer noget mindre tydeligt udtrykt.

Den ledende franske radikale i 1880'erne og efter 1902 var Georges Clemenceau, senere ministerpræsident under og efter 1. verdenskrig. I det meste af 1890'erne og omkring århundredeskiftet befandt han sig imidlertid i en tilbagetrukket position, og de radikales parlamentariske ledere var i højere

grad universitetsfolk – herunder netop nogle af de historikere, hvis undervisning og forskning det var Munchs egentlige formål med rejsen at følge.

Den franske radikalismes politiske program omkring århundredeskiftet blev måske især udmøntet i skrifter af Léon Bourgeois, der i 1895 havde dannet den første rent radikale regering. Han gjorde sig til talsmand for „solidarisme“, dvs. erkendelsen af samhørigheden mellem borgerne i det faktisk eksisterende samfund baseret på en teoretisk ubundet forståelse af samfundet – dvs. modstillet såvel marxisterne som de reaktionære idealister. Konkret indebar det:

- en stærk tro på oplysningens kraft og på uddannelsernes mulighed for at ændre menneskers forudsætninger. Derfor måtte også adgangen til uddannelse for alle forbedres, herunder ved kortere arbejdstid
- anerkendelse af at staten måtte bidrage aktivt til udjævningen af sociale forskelle, herunder ved opbygningen af et vist socialt sikkerhedsnet til værn mod ulykker etc., ved opbygningen af et statsligt pensionsvæsen, samt ved institutter som tvungen voldgift i arbejdsconflikter.
- ønsket om dannelse af et „nationernes samfund“.

Således fremstillet var solidarismen en ideologi, der i virkeligheden kun havde den historiske baggrund til forskel fra

en reformistisk socialisme, eller et moderne socialdemokrati. Men man skal dog nok især mærke sig vægten på uddannelse og undervisning, fordi dette var tiltag rettet mod individet. Trods betegnelsen solidarisme afviste de fleste franske radikale at tænke på menneskene som andet end individer, om end altså individer i et samfund. Tendensen i den franske radikale tænkning var klart anti-revolutionær.

2. Dreyfusaffæren.

FOR EN TILREJSENDE, politisk interesseret dansker som P. Munch var vilkårene i fransk politik anderledes på flere måder.

For det første var Frankrig trods nederlaget til Tyskland i 1870 en af tidens absolutte militære stormagter. Det gav staten et betydeligt videre udenrigspolitisk handlerum end den danske stat havde.

For det andet var de franske partier heller ikke dengang specielt faste. Mens de danske partier (Højre, Venstre, Socialdemokratiet) omkring århundredeskiftet var ved at blive til rimeligt faste strukturer, var de franske parlamentsgrupper mere personorienterede. Det gjorde den politiske kamp i Frankrig mere flydende.

For det tredje var forskellene i det politiske spektrum større: på den ene side var de konservative eliter langt mere massive og sorte end i Danmark (den åbne antisemitisme stortrivedes i 1890'erne), på den anden side var voldelig revolution jo en realitet i fransk historie, og marxisterne langt mere militante. Den politiske midte stak mere af mod fløjene.

På mange måder kan man måske sige at den franske konflikt mellem venstre og højre var en værdi- eller kulturkamp,

lidt mere end den var i Danmark. Denne værdikamp kom først og fremmest frem i Dreyfus-affæren. Alfred Dreyfus var en fransk officer af jødisk afstamning, der i 1894 blev dømt ved en militærdomstol for spionage og forræderi. Efterhånden opstod der mistanke om at beviserne var forfalskede, og efter nogle år kæmpede store dele af det progressive Frankrig – med de radikale universitetslærere og politikere i centrum – for genoptagelsen af Dreyfussagen. Derimod kæmpede meget af det katolske, det militære og det royalistiske Frankrig imod, ofte med rent antisemitiske argumenter. Sagen splittede Frankrig midt over, og flyttede også sindene i resten af Europa, herunder Danmark.

3. P. Munchs politiske indtryk i Frankrig.

P. MUNCH, senere radikal minister, havde inden sin afrejse til Paris stort set ikke været uden for Danmarks grænser. Tiden efter sin kandidateksamen i historie havde han benyttet til at skrive disputats, til at undervise og – ikke mindst – til studenterforeningspolitik. Men da disputatsen var antaget i marts 1900 var det tid til en udlandsrejse. Med støtte fra universitetet tog han i oktober 1900 til Paris med henblik på at følge de historiske studier dernede, og med henblik på at knytte kontakter og på at se sig om i al almindelighed.

Årene inden da havde dog ikke været rent nationalt orienterede. I datidens studenterpolitiske miljøer diskuteredes også de løbende storpølitiske spørgsmål, og Dreyfussagen med dens oplagte idepolitiske aspekter havde appelleret stærkt til Munch, lige så vel som til mange andre. Munch skriver selv, i erindringerne afstand, at Dreyfussagen måske mere end noget andet bidrog til at forme hans politiske overbevisninger i årene 1895-99.

P. Munch opholdt sig i Paris indtil maj 1901. Han studerede her, som det var opgaven, historie; men den kolossale arbejdsindsats han også her lagde for dagen, tillod ham sideløbende at interessere sig for en lang række forhold i fransk samfundsliv: først og fremmest undervisningsvæsen og politik. Byens rige kunstsamlinger havde han derimod et mere behersket forhold til.

De politiske inspirationer fremgår tydeligst, men også mest redigeret af Munchs egne erindringer, skrevet efter 1940. Et mere direkte billede får vi af

P.Munch (nr. 2 fra venstre) ved en afslappet stund i Geneve 1931 i forbindelse med et møde i Folkeforbundet. P.Munch var nu udenrigsminister og fortsat i tæt kontakt med franske radikale.

den interessante brevveksling med ungdomsvennen J. P. Jacobsen, som også omfatter parisertiden; men som dog ikke er så oplysende om det politiske, da den anden part – Jacobsen – egentlig kun interesserede sig mådeligt for det. I sine erindringer skriver Munch imidlertid at de miljøer han færdedes i – dvs. universitetskredse, det belæste borgerskab – på mange måder var gennemtrængt af anskuelser, der svarede til „solidarismen“; og der er ikke tvivl om at synspunkter som disse havde en meget stor betydning i datidens politiske liv. Denne betydning var selvfølgelig blevet understreget ved Dreyfussagen, der tvang den enkelte til at tage stilling.

Munch fulgte også nogle debatter i det franske deputeretkammer (parlamentet), og tog især menneskeligt indtryk af den radikale ministerpræsident Waldeck-Rousseau. Denne politikers klare, forstandsprægede og pædagogiske argumentationsform gjorde et dybt indtryk på Munch, der fra de hjemlige vilkår var vant til lidt mere agitatoriske talere. Der er ikke tvivl om at Waldeck-Rousseau svarede til en politikertype, som Munch på det tidspunkt var i færd med at udvikle sig til.

Sine politiske rejseerfaringer formidlede P. Munch til et dansk publikum via 4 større rejsebrevbreve i Politiken i foråret 1901. Disse handlede om lidt forskellige aspekter af fransk politik, men to ting er værd at fremhæve, fordi det fremgår klart af erindringer og breve, at de svarer godt til et omsving, der er ved at tage form i Munch selv. Den ene ting er fremhævelsen af, at nu måtte „æstetikken“ høre op – det var ikke abstrakte principper, men et konkret reformprogram til forbedring af vilkårene for konkrete mennesker, der var behov

for. Og den anden ting var Munchs formidling af de franske radikale: han understregede her, at han i grunden havde fundet den samme politiske „stemning“ hos de partimæssigt radikale som hos de reformistiske socialister.

Begge disse træk prægede Munch livet ud. Hans politik havde et konkret sigte, og det var altid et grundprincip ikke at lukke døren til socialisterne.

4. Lærte Munch noget nyt i Frankrig?

SPØRGSMÅLET ER om disse impulser egentlig gav noget selvstændigt nyt, eller om de blot forstærkede en udvikling hos Munch – og gennem ham i de unge radikale miljøer – som allerede var på vej.

På højre-venstre-aksen var Munch også inden pariserturen i et vist omfang overbevist om et langsigtet samarbejde med socialisterne. Det ændredes ikke, men forstærkedes måske nok af oplevelsen af de reformistiske socialister omkring Jaurés.

Snarere kan man sige at Munch måske oplevede, hvad man kan kalde et mere gennempolitiseret samfund, elektrificeret som det var blevet af Dreyfus-kampen. I Danmark havde forliget og den langsomme nedslidning af de sidste højreregeringer gjort politik til en lidt småtrist affære. Munch modtog i Frankrig en vis systematisering af sine egne politiske ideer og – ikke mindst – en model for hvordan den oplyste videnskabsmand bør bruge sine evner. En fastere politisk og pædagogisk idealstøbning kunne man sige. Pariseropholdet blev utvivlsomt også anledning til at Munch kom fri af de snævert danske sammenhænge, han havde færdedes i

indtil sin disputats, herunder studenterforeningsmiljøet, og kom videre.

5. Den danske og den franske radikalisme efter 1901.

DE FRANSKE ERFARINGER blev (ubestemt) citeret, da Munch ved dannelsen af Den radikale Klub i 1903 henvisede til de europæiske inspirationer. Men konkret gik den franske udvikling efter 1901 den stik modsatte vej af den danske.

De franske socialister fastholdt mange aspekter af socialismens principper, herunder Internationalens vedta-

gelse om at socialister først kunne gå i regering, når der var tale om et socialistisk flertal. Den politiske og personlige afstand mellem franske socialister og radikale øgedes, ikke det modsatte.

I Danmark nedtonede socialisterne målbevidst næsten alle absolutte krav, og var tidligt en del af det parlamentariske grundlag for radikale regeringer. Det gjorde også, at den tilnærmelse mellem socialister og radikale, som Munch var fortaler for, fik gode kår. Ved katastrofevalget i 1920 var det snarere partiets højrefløj – de byliberale – end dets venstrefløj, der forlod partiet.

Kilder:

Jacques Berg: *Frihed og lighed. Studier i den franske radikalismes sociale og økonomiske tankegang fra Clemenceau til Mendés-France*. København 1968.

Munch, Peter: *Erindringer bd. 1: 1870-1909. Fra Skole til Folketing*. København 1959

En ungdomsbrevveksling mellem P. Munch og J. P. Jacobsen bd. 2. København 1962.

Radikale profiler

Af Henning Nielsen

18. MARTS UDKOM på Poul Kristensens Forlag en lille bog, skrevet af tidligere radikal landsformand

Asger Baunsbak Jensen, med titlen Radikale Profiler.

Den indeholder for det første korte portrætter af de 19 landsformænd, der har været siden partiets stiftelse i 1905. Det har tidligere været drøftet i Radikal Histories redaktion, at det kunne være vigtigt at beskæftige sig med landsformandsinstitutionen og personerne, der har udfyldt den. Her har vi et nyttigt udgangspunkt for et sådant projekt.

I anden del følger så ni portrætter af radikale ledere, som Asger Baunsbak selv har mødt: Seks afdøde: Bertel Dahlgaard, Jørgen Jørgensen, Karl Skytte, Hilmar Baunsgaard samt mere overraskende S. Bjørn Hansen og Her-

mod Lannung. Hertil tre portrætter af Niels Helveg Petersen, Lone Dybkjær og Marianne Jelvéd.

Disse portrætter er alle præget af god psykologisk indsigt og af den personlige indfaldsvinkel, der er valgt. I det hele taget understreges psykologiens betydning flere steder, som når det f.eks. i forbindelse med omtalen af gruppeformandskiftet i 1970 (hvor Svend Hugaard valgtes i stedet for Bernhard Baunsgaard) hedder: „Det var psykologien, der gik forud for politikken, som det oftest er i magtens verden“.

Hvor der således i gennemgangen af landsformænd gås helt tilbage til 1905, er anden del begrænset tidsmæssigt af forfatterens eget liv. Derfor mangler der omtale af f.eks. Edvard Brandes, Zahle, P. Munch og Ove Rode, som jo ellers må siges at være ret så markante radikale profiler. Det kunne faktisk have været interessant at have fået forfatterens vurdering af den ofte fremførte påstand om, at der var én linie fra Munch over Jørgen Jørgensen til Skytte og en anden fra Rode over Bertel Dahlgaard til Hilmar Baunsgaard.

I bogens tredje og sidste del er der korte portrætter af de øvrige medlemmer af den nuværende radikale folketingsgruppe, med titlen „Fremtidens radikale“. Det er ganske modigt at forsøge at vurdere egenskaber hos nu-

værende aktive, også i lyset af den rigtigt fremførte betragtning i afsnittet om Bertel Dahlgaard: „Man skal helt rundt om et menneske for at kende det“. Det fremgår da også, at forfatteren selv er på det rene med, at disse portrætskitser af nutidens radikale ikke er færdige.

Naturligvis kan det ikke undgås, at der også kommer kommentarer til aktuell politik. F.eks. mener Asger Baunsbak, at perioden efter valget 2001, hvor partiet „for første gang i 35 år ikke er i en afgørende magtposition“, har været sund for partiet. Når han skriver 35 år, tænker han selvfølgelig på perioden 1966-68 med det røde kabinet, men faktisk var perioden 1971-73 jo også med et flertal af S og SF. Hvor det i 1968 endte med en radikal jordskredssejr, endte det i 1973 med en jordskredssejr for helt nye partier – og det er i det hele taget svært at se gentagelser af historien.

Men portrætterne giver samlet en meget god fornemmelse for også de fælles radikale træk, som har været fremherskende hos de radikale profiler, som her er blevet behandlet. Dertil kommer påvisningen af betydningen af forskelle i personligheden og dermed sammenhængen mellem psykologi og politik.

Asger Baunsbak Jensen: *Radikale Profiler, 80 sider, 128 kr.*

REDAKTION: Henning Nielsen (ansv.), Thomas Elbæk-Jørgensen, Harald Westergaard Andersen og Tomas Bech Madsen.

LAYOUT: Janus Bonde

TRYK: Skive Folkeblad (10.500 eks.pl.)

Radikal Historie udgives af *Det Radikale Venstre* som tillæg til *Radikal Politik*. *Idéer og kommentarer til næste udgave af Radikal Historie* sendes til:

Henning Nielsen, Parkvej 67, 5492 Vissenbjerg,
e-mail: parkvej@post8.tele.dk